

“AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN TELİF VE TERCÜME YOLLU YAZDIĞI BÜYÜK ROMANLAR” ADLI YAZILARIN ÇEVİRİ YAZISI

H. Harika DURGUN*

Özet

Tanzimat’ın önde gelen isimlerinden Ahmet Mithat Efendi, 1870-1912 yılları arasındaki yazı faaliyetinde pek çok hikâye ve romana imza atmış bir yazardır. Telif roman örneklerinin yanı sıra tercümelemleri de bulunur. Tercüman-ı Hakikat’te yayımlanan “Ahmet Mithat Efendi’nin Telif ve Tercüme Yollu Yazdığı Büyük Romanlar” başlıklı yazı dizisinde yazarın 1874’ten 1885 yılına kadar yazmış olduğu telif ve tercüme romanları kısaca tanıtılmış ve halkın bu romanlara gösterdiği ilgi üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Tercüman-ı Hakikat, roman, tefrika, edebiyat sosyolojisi.

Abstract

Ahmet Mithat Efendi, one of the prominent people in Tanzimat reform era, was a writer who wrote many stories and novels between 1870 and 1912. The novels are unique; that is, they were written by Ahmet Mithat Efendi and he also translated them by himself. In the chapter named as “ the upper novels written and translated by Ahmet Mithat Efendi” which was published in Tercüman-ı Hakikat, these novels which he wrote from 1874 to 1885 were briefly introduced. Furthermore, this article focused that the public took an interest in his novels.

Key words: Ahmet Mithat Efendi, Tercüman-ı Hakikat, novel, serial, literature sociology.



Giriş

Edebiyat sosyolojisi, toplumdaki değişme ve gelişmelerin gerçekte edebiyatı ne ölçüde etkilediği veya edebiyatın bunlara ne kadar bağımlı olduğu sorularının cevabını arar. Yazarın sosyal kökeni ve toplumdaki yeri, ideolojisi, edebî eserin ima ettiği sosyal amaçlar ve hitap ettiği toplum üzerinde yaptığı etki de edebiyat sosyolojisinin üzerinde durduğu konular arasındadır. Bir başka deyişle yazar sosyolojisi, edebî eserin

* Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

sosyal muhtevası ve toplum yani okuyucu kitlesi, basım, yayım, dağıtım kuruluşları edebiyat sosyolojisinin inceleme alanıdır.

Tanzimat devrinin velut yazarı Ahmet Mithat Efendi, yazı hayatına 1870 yılında başlamış ve 1912'ye kadar yazmaya devam etmiştir. Pedagojik amaçla yazdığı *Kıssadan Hisse* ve hikâyelerinin bir arada bulunduğu *Letaif-i Rivayat*'ın ilk cüzleri onun eserlerinin başlangıcı sayılır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlanan “Ahmet Mithat Efendi'nin Telif ve Tercüme Yollu Yazdığı Büyük Romanlar” başlıklı yazı dizisinde¹ Ahmet Mithat'ın *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar*'ı kaleme aldığı 1874'ten, 1885 yılına kadar yazmış olduğu telif ve tercüme romanları kısaca tanıtıldıktan sonra halkın bu romanlara gösterdiği ilgi üzerinde durulmuştur. Bir yönüyle edebiyat sosyolojisine hizmet eden bu yazı dizisinde hem ele alınan romanların tanıtımı yapılmış hem de Ahmet Mithat Efendi'nin romancılık sanatındaki gelişime dikkat çekilmiştir. Bu yazı dizisinin bir başka özelliği de bazı telif romanların arka planına dair bilgilere yer vermesidir. Örneğin *Hasan Mellah* romanından bahsedilirken Alexandre Dumas Père'in *Monte Kristo* adlı romanının Teodor Kasap ve onun “riyaseti altında bazı erbab-ı kalem” tarafından tercüme edildiğini, yazarın Paris'i görmeden Paris sosyal ve siyasi hayatına dair bilgi vermesinin, hatta Paris'in cadde, sokak isimlerini romanında zikretmesinin dönemin kalem erbabı arasında bir tartışmaya yol açtığını, *Dünyaya İkinci Geliş* ve *Felâtu Bey ile Rakım Efendi* romanlarının halkın isteği/siparişi üzerine kaleme alındığını, *Dünyaya İkinci Geliş* romanına Avrupa'da da ilgi duyulduğunu ve İngilizceye tercüme edilerek basıldığını bu yazı dizisinden öğreniyoruz. Yazıda Ahmet Mithat Efendi'nin Fransızcadan tercüme ettiği *Kamelyalı Kadınlar* (Alexandre Dumas Fils), *Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi* (Octave Feuillet), *Bir Kadının Hikâyesi* (Octave Feuillet), *Peçeli Kadın* (Emile Richebourg), *Antonin* (Alexandre Dumas Fils), *Gabriel'in Günahı* (Charles Merouvel), *Merdut Kız* (Emile Richebourg), *Orsival Cinayeti* (Emile Gaboriau) gibi romanlar hakkında da bilgi verilmektedir. *Tercüman-ı Hakikat*'te, yani yazarın kendi gazetesinde imzasız yayımlanan bu yazının -şayet bizzat kendisi tarafından kaleme alınmadıysa- Ahmet Mithat Efendi'nin onayını aldığı kuşkusuzdur. Dolayısıyla yazıda verilen hükümler, Ahmet Mithat Efendi'nin kendi romanlarına ve tercüme ettiği eserlere dair düşüncelerini yansıtmaları bakımından da ayrıca önemlidir. Döneminde Ahmet Mithat Efendi'nin telif ve tercüme eserlerine nasıl bakıldığını göstermesi bakımından araştırmacıların ve diğer meraklıların ilgisini çekeceğini düşündüğümüz bu yazı dizisini herhangi bir müdahalede bulunmadan yeni harflerle yayımlıyoruz.

1 İmzasız, “Ahmet Mithat Efendi'nin Telif ve Tercüme Yollu Yazdığı Büyük Romanlar”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2243 – 2269, 14 Kânunuevvel 1885 – 13 Kânunusani 1886. (6 tefrika)

“Ahmet Mithat Efendi’nin Telif ve Tercüme Yollu Yazdığı Büyük Romanlar”

Birinci Kısım

Telif

HASAN MELLAH

Cemiyet-i Osmaniyemiz meyanında ilk roman yazmaya Ahmet Mithat Efendinin başlamış olduğu malum olup; fakat müşarünileyhin *Letaif-i Rivayat* sername-i umumisi altında ilk yazdığı romanlar gülünç ve acıklı muhtasar hikâyeler olduğu halde, Teodor Kasap Efendi’nin riyaseti altında bazı erbab-ı kalem meşhur Alexandre Dumas’nın *Monte Kristo* hikâye-yi mufassalasını tercüme eyledikten sonra halkımızın romancılık sanatı hakkında birdenbire nazar-ı dikkat ve ehemmiyeti açılmış ve böyle beş altı yüz sayfalık bir kitabı hep hayalî ve yekdiğerine melfuf vukuatla doldurmak ne büyük bir sanat olduğunu herkes kemal-i hayretle düşünmeye başlamıştı.

Monte Kristo’nun enzar ve efkâra verdiği şu vüs’ati o zaman Rodos’ta menfi bulunan Ahmet Mithat Efendi derpiş ederek, hikâye-yi mezkûreye bir nazire olmak üzere *Hasan Mellah*’ı yazmıştır ki cesametçe *Monte Kristo* derecesinde değilse de Fas memalikinde zuhur ettirdiği asıl sahib-i sergüzeşte Avrupa’yı, İstanbul’u, Mısır’ı, Arabistan’ı gezdirerek her birinde nice vakayi-i hayret-efzaya tesadüf ettirmiş ve bahusus hikâyeyi sırf hayalden ibaret tertip etmeyip meyanında Fas ve İspanya ve Osmanlı ve Mısır tarihlerine muvafık birçok garaib dahi katmış olduğundan bu hikâyenin İstanbul’ca mazhar olduğu rağbet, *Monte Kristo*’yu kat kat geçerek hikâyenin hitamından sonra muharrire gönderilen yüzlerce mektuplarda vakayi-i mezkûrenin daha ziyade uzatılması musırınan iltimas kılınmakla ilk cilt olan asıl *Hasan Mellah* cildine bir de “Zeyl” ilave edilmiştir.

Büyük romancılık hususunda ilk tecrübe-i kalemiyesi olan birinci ciltte mazhar olduğu makbuliyet-i amme muharririn şevkini, cesaretini arttırmakla *Zeyl-i Hasan Mellah* cildine daha büyük bir şevkle başladığından hikâyede hud’akârlık, safvet-i kalp, tuhaflık, merdlik, ulüvv-i cenab, sadakat gibi evsafın misal-i mücessemeleri olan zevattan her birinin tavr-ı mahsuslarına daha ziyade kuvvet ve parlaklık verilmiş olmasına mebni, zeyl-i mezkûr uzunlukça aslı derecesine vardıktan maada garabet ve letafetçe aslını fersah fersah geçmiş olduğuna alelumum hüküm verilmiştir.

O zamanlar yeni kitaplar ve bahusus romanlar sahaf çarşısına idhal olunmadığı, şimdiki halde dahi bu misillü âsârdan en çoklarının mezkûr çarşıda para ettirilmemesine sarf olunan gayretle dahi malumdur. Ancak *Hasan Mellah* ve zeyli nail oldukları makbuliyet-i ammeden dolayı sahaflar çarşısının dahi en ziyade nazar-ı ehemmiyetini celp eden bir eser derecesini bulmakla ve birinci cilt yalnız bin tane basıldığı halde az bir zaman içinde mevcudu kalmamakla elli sekiz kuruştan ibaret bulunan fiyat-ı asliyesi meztarlarda yüz kuruşu geçmiş ve şu son vakitlerde ise hiç mevcudu kalmayarak elden ele gezmekle yırtılıp yıpranan ciltler bile fiyat-ı asliyesinden birkaç kuruş ziyadeye kitapçılar tarafından iştirah edilmekte bulunmuştur.

Bu misillü büyük romanların tekrar tabında derkâr olan müşkülata mebni

idarehanemiz *Hasan Mellah*'ın birinci cildinin eczasından depoda perakende kalanları cem ve bilküllüye noksan olan cüzlerini tekrar tab ile yeniden meydan-ı fûruhta çıkarılabilecek epeyce nüsha vücuda getirmiş ve zeyli ile beraber tekrar meydan-ı intişara koymuştur.

Birinci cilt 466 sayfadan ibaret olmakla bugünkü romanlarımızın fiyatı nispetinde olarak 43 kuruş fiyat konulmuş ve *Zeyl-i Hasan Mellah* dahi 448 sayfa olarak fiyat-ı asliyesi bulunan elli altı kuruştan bi't-tenzil 42 kuruş fiyatla satılmakta bulunmaktadır. İşbu fûruhtun hâsılatı kitab-ı mezkûrun ikinci defa tab'ına karşılık ittihaz olunduğundan peyderpey defa-i saniyesinin dahi tab'ı mukarrer bulunmuştur.

HÜSEYİN FELLAH

Ahmet Mithat Efendinin, *Hasan Mellah* ve *Zeyl-i Hasan Mellah*'tan sonra üçüncü olarak yazdığı büyük roman işbu *Hüseyin Fellah* romanıdır. Tecrübe arttıkça kudretin de artacağına ve bir muharrir yazdıkça maharetini çoğaltacağına en büyük bürhan-ı fiilî dahi işbu *Hüseyin Fellah* romanıdır ki *Hasan Mellah*'ın nail olduğu emsali gayr-i meşhud râğbet-i umumiye üzerine bu dahi kaleme alınarak hatta onun naziresi olmak üzere ismi dahi *Hüseyin Fellah* tesmiye kılınmış ve *Hasan Mellah* derecesinde bu dahi mazhar-ı râğbet-i amme olmuştur.

Hüseyin Fellah'ın cidden renkli ve letafetli olması hususu İstanbul'un Yeniçeri zamanındaki kabadayılığın ait vukuatla beraber kibar ahâlisinin dahi ne gibi entrikalar ile duçar-ı fecaat olacağı hakkındaki tasviratı takiben o zamanlar Garp Ocakları denilen Cezayir taraflarında hakikaten kabadayılıkları cihanı tutan adamları ve bunlar üzerinde nice hiyel-i hud'akârane ile zorbasına hükümet süren rüesanın ahvali tasavvur edilmesinden neşet eylemiştir.

Hüseyin Fellah neşrolunduktan sonra muharriri tebrik için yazılmış olan birçok mektuplar meyanında bir büyük zatın mektubunda denilmiştir ki: "Bu hikâyeyi okuyuncaya kadar sekiz yerinde hüngür hüngür ağladım ve birkaç yerinde dahi kahkahalar ile güldüm. İnsan üzerinde kelamin ve kuvve-i tasviriyenin bu kadar tesiri olacağını ilk defa olarak tecrübe eylemekteyim. Kancıklığı, kahramanlığı, fakrı, serveti asıl elvan-ı hasene veyahut kabihasıyla bu derecelerde parlak resmederek nazar edenler üzerinde dahi bu kadar tesir hâsıl etmeye muktedir kalemilerin Osmanlılarımız meyanında dahi zuhuru bizim için son dereceye kadar iftihar edilecek bir şey olup bu çığırı siz açtığımız için dahi tebrikat-ı umumiyeye asıl siz şayansınız"

Eser-i mezkûr dahi bin beş yüz adet basılmış olduğu halde elyevm mevcudu az kalmışsa da idarehanemizin bu günkü fiyatlarına nispetle fiyat-ı asliyesi olan kırk altı kuruştan bi't-tenzil 368 sayfasına 34 kuruş fiyat konularak satılmakta bulunmaktadır.

PARİSTE BİR TÜRK

Bu roman cesametçe diğerlerine faik olduğu gibi, romancılık sanatı nokta-i nazarından mükemmeliyetçe dahi diğerlerine bihakkın tefevvuk etmiş ve muharririn sanat-ı hikâyeye-nüviside gittikçe terakki eylediğini cümleye teslim ettirmiştir.

İsminden dahi anlaşılacağı üzere bu roman cihan görmeye ve sergüzeştler hâsıl etmeye gayet meraklı olan mütecessis bir Osmanlı'nın Paris'e seyahatine dair olup daha esna-yı rahta azim, muğlak, entrikalı, latif bir romanın esasını tesis edecek vukuat baş gösterdiği gibi, Paris'te dahi bir kış ve bir mevsim-i bahar ve bir mevsim-i sayf ile bir de mevsim-i harifte Fransa payitahtının gerek kibar ve gerek sıgar âlemlerinde ve bahusus vur patlasın çal oynasın âlemleriyle bir de erbab-ı fûnun ve sanayi ve esnaf kısmının hakikaten ahlâk-ı âliye itlakına seza-var olan suret-i maişetlerinde şayan-ı tetkik ne gibi vukuat olabilirse onların kâffesine irca ve isnad-ı vakayi edilerek tertip olunmuştur ki bu hikâyenin okuyanları bir suret-i harikuladede eğlendirmekten maada mütenebbih dahi etmesi kadar tesirat-ı ruhaniye sair pek az romanlarda ancak görülebilecek ahvaldendir.

Paris'te Bir Türk romanının cümle-i garaibinden olmak üzere şunu hikâye edelim ki zikrolunan roman yazılıp bittiği zaman, erbab-ı tetkikten birkaç zevat meyanında Ahmet Mithat Efendi Paris'i ziyaret ve tetkikten sonra mı bu romanı yazmış yoksa sırf hayalden ibaret olarak mı kaleme almış bulunduğu dair şiddetli bir mübahase zuhur ederek muharririn şahsını tanıyanlar Paris'e henüz gitmediğini bildiklerinden kendi davalarında ısrar etmişler ve diğerleri Paris'e gidilmeksizin ve hem de öyle alelade bir gidiş değil şehir-i acib-i mezkûrun her biri bir garabet kutusu demek olan her köşesine, bucağına başvurmaksızın böyle bir hikâyenin tertibi kabil olamayacağı beyanıyla iddialarında diğerlerinden ziyade ısrara başlamışlar ise de nihayet eser-i mezkûrun mükemmel Paris haritaları ve Paris seyahatnameleri ve Paris sergüzeştnameleri tetkikatından ve bahusus Paris'e giderek tûl müddet ikametle her halini tetkik eyleyen bazı ehibba tarafından edilen tarifattan hülâsa edilerek vakayi-i garibesinin dahi hayalî olmak üzere tertip ve tasvir edildiği muharrir tarafından dermeyan olunmakla bahse hitam verilmiştir.

Muharririn işbu büyük romanlarına gittikçe artan rağbet iktizasınca *Paris'te Bir Türk* romanı iki bin adet basılmış olduğundan elyevm daha haylice mevcudu vardır. Fiyat-ı asliyesi yetmiş kuruşa da bugünkü romanlar fiyatına nispetle tenzilâtı bi'icra 560 sayfadan ibaret bulunan eser-i mezkûra 52 kuruş fiyat konulmuştur.

DÜNYAYA İKİNCİ GELİŞ

Hasan Mellah ve Zeyli ve Hüseyin Fellah ve Paris'te Bir Türk gibi Osmanlı semere-i tasavvurâtı olan büyük romanlara sair bazı erbab-ı himmetin Fransızca'dan tercüme eyledikleri büyük romanlar dahi inzimam edince halkımızda roman merakı vüs'at buldukça bularak zevk-aşınayan-ı erbab-ı mütalâa aglebi memalik-i baide ve ecnebiyeye isnat olunan şeyler üzerine biraz da milli hikâyeler okumak merakına düşmüşlerdi. Hakikat halkımızda roman zevki bir dereceye varmıştı ki muharrir Rodos'ta menfi iken her posta ile kendisine yirmi otuz mektup gelerek bazıları tebrik ve teşvike dair oldukları halde birçok ashâb-ı mekâtib dahi "Şöyle bir roman yazılsa! Böyle tasvir edilse!" tarzında muharriri irşada himmet ederlerdi. Ahmet Mithat Efendi'nin milli romanlarından herkesin tesirat-ı vefire bulmasının sebep ve hikmeti zikrolunan romanlara derç eylediği vukuat öyle hayalât-ı mahzadan ibaret olmayıp aglebinin sahihü'l-vuku sergüzeştler olmasından ve erbab-ı teşvik tarafından

kendisine ihtar edilmiş bulunmasından neşet etmiştir.

İmdi *Dünyaya İkinci Geliş* romanı ile aşağıda bahsedilecek olan *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanı işte halkın yerli ve milli romanlar arzu etmesi üzerine kaleme alınmıştır. *Dünyaya İkinci Geliş* romanı cennet-mekân Sultan Selim-i Salis hazretlerinin her günü bin vakayı ile malâmâl olan asırlarına isnat olunmuş gayet acip ve garip bir roman olarak bir ismi dahi *İstanbul'da Neler Olmuş* tesmiye edilmesinden de anlaşılacağı üzere o zamanlar İstanbul'un ahval-i umumiyesi hakkında karilere fikir verecek vukuat ve muhakematı dahi havidir.

Eser-i mezkûr her ne kadar diğerleri derecesinde cesim değilse de romancılık sanatınca mükemmeliyeti enzar-ı dikkat-i ecanibi bile celp etmiş ve İngilizceye tercüme ve tab' olunmuştur. Şu günlerde Fransızcaya tercümesi için muharrirden istihsal-i ruhsat edilmektedir.

Vaktiyle iki bin adet basılmış olduğu halde elyevm mevcudu pek az kaldığından mevcut-ı mezkûr dahi elden çıkarıldıktan sonra ikinci tab'ına mübaşeret olunacaktır. Fiyat-ı asliyesi 16 kuruş idiye de sair romanların fiyatlarıyla mütenasip olmak için 128 sayfayı şamil olan hikâye-i mezkûreye 12 kuruş fiyat konulmuştur.

FELATUN BEY İLE RAKIM EFENDİ

Bu roman dahi yukarıki gibi halkın milli romanlara izhar-ı rağbet etmesi üzerine kaleme alınmıştır. Esas-ı vak'a birisi gayet ağır başlı, hakîm olan bir İstanbullu ile diğeri gayet zirzop bir İstanbullunun alafranga ve alaturka âlemlerince suret-i harekâtına dair olup vukuat meyanına bir de İngiliz familyası ithal edilmiş ve bu familyadan bir kızın ahval-i âşıkaneşine bizim hakîm Osmanlı dahi teşrik edilerek hele en latif ciheti olmak üzere Hafız-ı Şirazi'nin en güzel bazı ebyâtı zikrolunan İngiliz kızına tedris için tercüme ve şerh dahi edilmiştir ki mezkûr roman dahi elyevm mevcudu pek az kalmak derecesinde mazhar-ı rağbet-i amme olarak hatta Ermenice huruf ile bir de *Tercüman-ı Efkâr* gazetesine tefrika ve muahharen kitap suretinde neşredildiği halde o nüshanın dahi mevcudu tükenmek derecesine gelmiştir.

Fiyat-ı asliyesi 19 kuruş olduğu halde tadilat-ı ahire üzerine 160 sayfadan ibaret olan bu esere 15 kuruş fiyat konmuştur.

KARNAVAL

Kafkas romanını yazıncaya kadar Ahmet Mithat Efendi, Fransızcadan tercüme yollu hiçbir roman vücuda getirmemiştir.

Ondan sonra *La Damme aux Camelias* romanından bed' ile âsâr-ı garbiyeden dahi roman tercümesine başlamışsa da onları bir mebhâs-ı diğerde beyan edeceğimizden burada yalnız muharririn kendi telifatını haber vermiş olmak üzere sıra *Karnaval* romanına gelmiştir.

İşbu *Karnaval* romanı Tercüman-ı Hakikat'e tefrika yollu derç edildikten sonra ayrıca kitap şeklinde olarak dahi neşredilmiştir ki ondan sonra hep bu usul iltizam olunarak her hafta bir cüz roman neşrolunmakta devam edile gelmiştir.

Karnaval sırf İstanbul'a ait bir romandır. İstanbul'un dahi alafrangaya mütehalikâne meyyal olan sınıfı meyanda güzerañı tahayyül edilen vakayı üzerine mebni olup meydan-ı vukuatta şık beyler ve şık hanımlar bulunduğu gibi hal ve tavrı gayet merdane ve âlicenabane efendiler ve hanım kızcağızlar dahi vardır. Hele hikâyenin en çeşnili ciheti bir Ermeni familyaya isnat olunan muhadeat-ı âşıkane olup vukuatınaglebi insanı kakhahalar ile güldürerek nazar-ı ibretini açar ve bazı yerleri dahi tatlı tatlı ağlatarak mucib-i intibah olur.

299 sayfadan mürettep olan bu romanın fiyatı 25 kuruştur.

ACAİB-İ ÂLEM

Bu eser badi-i nazarda âdeta bir seyahatnamedir ki İstanbul'dan kalkan iki arkadaşın Odesa tarikiyle Moskova ve Petersburg'a ve oradan Bahr-i Münce mid-i Şimali'ye kadar giderek Rusya memalikin de ve bi't-tahsis Moskova ve Petersburg payitahtlarında görülmeye şayan resmî ve gayri resmî ne kadar acaip ve garaip varsa temaşa eyledikten maada şimal taraflarında aylarca devam eden günler ve geceler ve fecr-i şimaliler ve ahali-yi mahalliyenin din ve ahlâk ve âdât-ı acibelerini dahi temaşa ve badehu Londra tarikiyle İstanbul'a avdet etmelerinden ibarettir.

Acaib-i Âlem romanının yalnız şöyle bir seyahatten ibaret olması bile nail-i rağbet olmasını temin edecek ahvalden iken bir de bu seyahat esnasında bizim Osmanlı arkadaşlara refakat eden genç, güzel, terbiyeli, gayet afif bir İngiliz kıızı ile muaşaka dahi vardır ki asıl roman kısmını teşkil eden işbu ahval-i âşıkane dahi edep ve terbiye ve iffet üzerine mebni bulunmakla en güzel romanlardan addolunur.

Acaib-i Âlem romanının telifini muharrir e teşvik eden şey Jules Verne nam Fransız hikâye-nüvisinin bütün hikâyelerini fûnuna ve bahusus seyahate tatbik etmesi kaziyesidir. *Seksen Günde Devr-i Âlem* nam romanında muharrir-i mumaileyh karilerine fikren bir devr-i âlem seyahati ettirmiş olması Ahmet Mithat Efendi'ye dahi mecma-ı acaip ve garaip olan kutb-ı şimaliye doğru karilerini bir gezdirmek hevesini vermiş ve bu hikâye[yi] işte ol suretle kaleme almıştır.

Hikâyede hayali olan kısım yalnız muaşaka kısmı olup yoksa gerek seyahatin suret-i icrası ve gerek Rusya memalikinin ahvali vakie tamamı tamamına mutabik olduğundan bu romanı okuyanlar Rusya'da müddet-i medide ikametle her görülecek yeri görmüş ve Rus milletinin asıl müceddidi olan Büyük Petro hakkında iktiza eden malumatı âsâr-ı bakiyesinden almış olurlar.

289 sayfadan ibaret olan bu hikâye için 27 kuruş fiyat tayin olunmuştur.

AMİRAL BİNG

Hikâye okumaktan maksat yalnız masal dinlemek olmayıp; belki her hikâyenin ait oldukları yerlere ve zamanlara göre birçok malumat-ı müfide almak dahi hikâye mütalâasından muntazır olacak netayıçtendir. Bu nokta-i nazardan bakılmak üzere *Amiral Bing* romanı Fransa ve İngiltere ahval-i tarihiyesi ve âdât-ı asriyesi hakkında gayet mükemmel malumatı havi olduktan maada bu iki millet arasında vukua gelen

azim bir muharebede tarafeynin yekdiğeri aleyhindeki hissiyat-ı kahramanane veyahut harekât-ı adavetkâraneleri dahi akıllara hayret verecek bir surette tasvir olunmuştur.

Ahvâl-i asriyeye ve harekât-ı harbiyeye dair verilen malumatın kâffesi tarihe mutabık olup hele vakayiin meyanına ithal edilen bir mesele-i sevda o kadar âşikane o kadar müessirdir ki âlem-i imkânda bu derecelere varacak bir dram hemen de asla tasavvur bile edilemez.

Zaten hikâyenin aslı beş muktedir zevatın tertip etmiş oldukları mükemmel bir dramdan muktebes olup Ahmet Mithat Efendi zikrolunan dramı taksimat-ı esasiyesini bozmaksızın zemin ittihaz etmiş ve yalnız bir tiyatro oyununu bir romana tahvil için bittabi ne kadar izahat verilmek iktiza ederse o kadar izahat ile tezyin eylemiştir. Hikâye-i mezkûreyi âsâr-ı müterceme meyanında zikretmeyip de telifat meyanında zikretmek dahi mahza böyle aslı dram iken romana tahvil edilmesinden ve hin-i tahvilde iktiza eden izahla tevsi kılınmış bulunmasında neşet etmiştir.

154 sayfadan ibaret olan işbu roman için 15 kuruş fiyat konulmuştur.

CELLAT

Bu roman soğuk kan ile bunca insanların kafalarını kesen bir celladın kalbinde ne gibi hissiyat bulunabileceği merak-ı mütecessisanesi üzerine telif olunmuştur. Büyük inkılâp zamanı Fransa'nın âdeta vahşi hayvanlar gibi kana susamış olan bunca hunharan-ı ebna-yı beşerin içtima ve yekdiğeri ile rekabet ve musabakat eyledikleri bir zaman olup büyük Napolyon ise bunların cümlesine galip çıkmış harikulade bir adam olduğundan *Cellat* romanı işte böyle dehşetli bir zamana tesadüf ettirilmiş ve o zamanın ahval-i asriye ve vukuat-ı tarihiyesinden pek çok vukuatı şamil bulunmuştur. Ancak sevdasız roman tuzsuz ta'ama benzeyeceğinden mezkûr romana dahi gayet güzel bir vaka-i âşikane ilave edildiği gibi neticesinde bir celladın dahi kalbinde ne büyük bir hiss-i adalet bulunabileceği tasvir olunmuştur. *Cellat* romanı binnisbe muharririn yeni âsârından olduğu halde mevcudu pek ziyade azalmak derecelerinde halkın mazhar-ı takdiri olarak 192 sayfadan mürettep olduğu için fiyatı 18 kuruş tayin kılınmıştır.

DÜRDANE HANIM

Sırf İstanbul ahvaline atfolunmuş bir milli romandır ki kadir bilmez ve muğfil ve hazân bir delikanlıya tasavvurlara sığmayacak mertebelerde semahat-ı aşikâne gösteren Dürdane Hanım ile kız iken erkeklik eden diğer bir kahraman kızın en süflî bir âlemden kendisine nasıl ahlâk-ı hasene sahibi bir refik-i ebedi bulmuş olduğunu tasvir eder hem müessir hem müferrih bir romandır. 125 sayfadan ibaret olmakla 12 kuruş fiyat konmuştur.

VAH

Bu dahi sırf İstanbul ahvaline atfolunmuş gayet güzel bir romandır ki ulüvv-i cenab-ı nisvanîsini bihakkın muhafaza eden bir kadın aleyhine ne kadar entrika

edebilmek kabil ise hiçbirisinden geri durmayan bir rezilin haliyle bir de ona mukabil şan-ı merdîyi muhafaza eyleyen bir zatın muhâdat-ı âşıkaneşi esası üzerine kaleme alınmıştır. Roman mütalâasını seven kadınların her romana erkeklerden ziyade rağbet eyledikleri zaten muhakkak olup cümle romanlar meyanında bilhassa *Dürdane Hanım* ile işbu *Vah* romanı kadınların makbulü olmuştur. Çünkü onların benat-ı nev’indeki ulüvv-i ahlâkı bir kat daha i’la edecek muhakemat-ı amikayı havi bulunmuştur. 173 sayfadan müretteb olmakla 16 kuruş fiyat tayin kılınmıştır.

ESRAR-I CİNAYAT

Dolandırıcılık ve hırsızlık ve kalpazanlık nev’inden İstanbul’da vukua gelmiş olan birçok cinayat-ı cesimenin mehakim-i adliyede rüyet olunan muhakemeleri zaten müstemiler nazarında en acib romanlar derecesinde mucib-i hayret olması üzerine Ahmet Mithat Efendi bu misillü muhakemattan bazı netayici cem’ ederek ve onlara güzel mukaddemeler takıp meyan-ı vukuata lüzumu derecesinde lezzetli sevdalar dahi katarak *Esrar-ı Cinayat* namıyla işbu romanı kaleme almıştır ki *Tercüman-ı Hakikat*’e tefrika yollu derç edildiği müddet erbab-ı mütalaadan her biri bunu bir vaka-i sahihaya haml ede ede verdikleri ehemmiyetin derecesini arttırlar ve şayet bir gün gazetenin tefrika kısmında bu roman bulunmayacak olsa birçok varakalar ile muharriri tazyik ederek romansız çıkan nüshaları tazminen gazetenin birkaç nüshasına çift tefrika koydururlardı.

Esrar-ı Cinayat’ta öyle bazı hikâye-nüvisanın farz ve hayal-i muhal suretinde tertip eyledikleri vukuat olmayıp belki hemen her muhakemede bir kısmının imkanı tahakkuk eden şeyler muharririn sanatça olan kudreti nispetinde hüsn-i tertip ile tezyin edilmiş olduğu halde bu derecelere kadar mazhar-ı rağbet olması mahza vukuatın garabet-i asliye ve tabiiyelerinden neşet eylemiştir. Gazeteye derç olduğu müddet zarfında *Tercüman-ı Hakikat*’in satışını yüzlerce çoğaltmış olduğu gibi ondan sonra dahi yedi sekiz yüz nüshası fûruht olunarak az zamanda çok satılan âsârın birincisi olduğunu meydana koymuştur.

... sayfadan ibaret olmakla ... kuruş fiyat tayin edilmiştir.²

VOLTER 20 YAŞINDA

Buna bir roman demekten ziyade şair ve hakîm-i meşhur Volter’in tarihçe-i hayatının bir faslı demek daha doğrudur. Volter’in ilk muaşakası olmak üzere yirmi yaşında iken gayet fettan bir kadının kızıyla başı ateşlere yanarak henüz germ ü serd-i âlemi tecrübe etmeyen ve kendi hayaline kendisi kapılan o genç şair, âdeta başka bir hale göre [girerek?] kendisini büyük büyük belalara uğratacak bir ıztırab-ı âşıkane içinde kalmış ve bu ıztırablarını on dört kıta mektuba derç etmiştir ki doğrudan doğruya maşukasına yazdığı işbu on dört kıta mektup esas itihaz olunarak ve gerek Volter’in ve gerek maşukasının tercüme-i hallerinden dahi iktiza eden izahat ilave kılınarak vücuda getirilmiştir.

... sayfadan ibaret olan bu eser-i latife dahi ... kuruş fiyat tayin olunmuştur.³

2 Metinde bu şekilde yazılmıştır.

3 Metinde bu şekilde yazılmıştır.

İkinci Kısım

Tercüme

LA DAMME AUX CAMELIAS

Fransa'nın eazım-ı erbab-ı kaleminden olup *Monte Cristo* muharriri olan pederine tefevvuku bütün cihan nezdinde müsellemlen bulunan Alexandre Dumazade'nin ilk sebep-i iştiharı olan eseri işbu *La Damme aux Camelias*'dir. Hikâye-i mezkûre Avrupa'nın hemen her lisanına tercüme olunmuş bulunduğu gibi dram suretinde olarak tiyatrolarda dahi oynandıktan maada yine o eserden vücuda gelmiş olan bir opera “travik”[trajik?] ile bütün cihanda meşhur olmuştur. Ahmet Mithat Efendi dahi tercüme suretiyle vücuda getirdiği romanların birincisi olmak üzere bunu tercüme ederek derkâr olan marufiyetine mebni nüshaları satılmış ve elde pek az bir miktarı kalmıştır. 195 sayfadan ibaret ve fiyatı 18 kuruştur.

BİR FAKİR DELİKANLININ HİKÂYESİ

Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi Fransa muharrirîn-i muasırîni meyanında ahlâk-ı âliye musavviri olmak üzere müşar bi'l-benan olan Octave Feuillet'nin bu eseri dahi müşarünileyhin asıl medar-ı iştiharı olup sair romancılar gibi öyle hayal nev'ine haml olunabilecek vukuat ve tesadüfattan âri olduğu halde mücerret hüsn-i ahlâka ve ulüvv-i cenaba dair hem âşıkane hem merdane pek âlî muhakematı havi olduğu için her lisan ve hatta bu misillü ecnebi romanlarını intihapta pek mutaassıp olan İngiliz lisanına bile tercüme olunduğu gibi yine İngilizler bu romandan bir de gayet müessir dram çıkarmışlar ki İngiltere tiyatrolarında yüzlerce defalar oynanmış ve her defasında umumi tahsinlere mazhar olmuştur. Bu hikâyenin Fransızcası o kadar şöhret bulmuştur ki birkaç senede kırk beş defa basılmış ve şehrimizde dahi Rumcaya tercüme olunarak Rumlar meyanında birinci mertebede mazhar-ı rağbet olmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçeye tercümesi lisan öğrenmek merakında bulunan ecnebler nezdinde bilhassa ziyadesiyle beğenilerek aslıyla tatbiken okunmak için pek çok nüshaları mübayaa olunmakla mevcudu az kalmıştır.

178 sayfa teşkil eden cildine 16 kuruş fiyat konulmuştur.

BİR KADININ HİKÂYESİ

Alexandre Dumazade bu hikâyeyi Octave Feuillet'nin salifü'z-zıkr *Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi* sernameli romanına rekabet için kaleme aldığı mervidir. Rivayete göre Dumazade'ye demişler ki “Siz *La Damme aux Camelias* hikâyesinde bir alüfte kadının hasail-i âliyesini tasvir ile şöhret aldınız, halbuki eseriniz bir aralık kavaid-i edebe riayeti ziyade olanlar nezdinde merdut olmak üzere telakki olunmuştu. Octave Feuillet ise bir kadın ile bir delikanlının melekane bir suretteki ahlâk-ı âliyesini tasvir ile şöhret aldı.” Bu söz üzerine Dumazade “Ben henüz nev-civan iken *La Damme aux Camelias*'yı yazmış idim. O zaman Octave Feuillet gibi yaşımı başımı almamış idim. Şimdi size bir ulüvv-i ahlâk ve âşıkane, bir fedakârî-i semihane numunesini arz edeyim de bakınız!” diye işbu *Bir Kadının Hikâyesi*'ni yazmıştır ki

cidden ve hakikaten bu kadar lâtif bir romana Fransız romanları içinde pek az tesadüf olunur.

400 sayfa teşkil eden cildine 37 kuruş fiyat konulmuştur.

PEÇELİ KADIN

Habaset-i cinayetkâraneyi tasvir hususunda Emile Richebourg'un ka'bına varmış hiçbir müellif gelmemiştir. Mumaileyhin yazdığı romanlarda taş yürekli heriflerin hissiyat-ı cinayetkâranesi âdetâ okuyanların tüylerini ürpertir. Mumaileyhin âşıkları da böyle dehşet-ferma olur, maşukaları da. Mahaza o kanlı vukuat içinde yine melek gibi hüsn-i hulk sahibi mazlumlara, metanetli kahramanlara nadir olmaz.

İşte bu yoldaki âsârından birisi işbu *Peçeli Kadın* hikâyesi olup tercümeden sonra mumaileyhin sair âsârına vâkıf olanlar o yolda daha birçok eserleri dahi roman meraklılarına ilân etmeleriyle vuku bulan birçok iltimaslar üzerine bir romanı daha tercüme olunmuştur ki aşağıda sırası gelince kaydedilecektir.

Peçeli Kadın romanı tercüme olunup bittiği zaman, bu zemin elden bırakılmaksızın hikâye-i mezkûreye dahi Ahmet Mithat Efendinin bir zeyl ilavesi pek çok taraflardan tavsiye edilmiş idiye de muharrir-i mumaileyh zeyli aslı derecesinde letafetlendireceğini ümit edemeyerek binaenaleyh cesaret alamamıştır.

343 sayfa eden cildine, 31 kuruş fiyat konulmuştur.

ANTONİN

Alexandre Dumazade bu romanı, neticesinde bir büyük hikmet meydana koymak için tertip eylemiştir. Hikâyenin bir kısmı kendi hâli ve diğer kısmı dahi dostlarından birisinin sergüzeşti olup gerek vukuatı ve gerek muhakematı kâffeten âli ve müessir şeyler olduğu halde hele nihayetinde hasbihal serlevhasıyla karilerini bir müzakereye davet etmiş ve o müzakereye bir aşkın kalb-i beşerde nasıl doğarak büyümesine mukabil nasıl da azalarak mahvolmasını o kadar hakimane tasvir etmiştir ki pek çok kimseler işbu hasbihali tab'-ı beşerin fevkinde bularak mumaileyhe itirazlar etmişler ise de tab'-ı beşerin mahiyeti hakikaten bundan ibaret olduğu pek meydanda olmakla galiba yine Dumazade'de kalmıştır.

Roman yazmak hususunda birkaç yol olup asıl romancılık romanesk denilen hayal usulü olduğu ve bunda muharrir kendi aza-yı vakasına istediği kadar büyüklük verebildiği halde realist yani hakikiyyun denilen romancılar bilâkis ahval-ı beşer neden ibaret ise onu göstermekle iktifa ederler. İşte Dumazade'nin hakikiyyun usulünce yazdığı bu roman yine o yolda yazmış olduğu *La Damme aux Camelias* derecesini bulmuş olup bahusus ki *Antonin*'i ahlâk-ı afifane üzerine yazması daha ziyade memduhiyetini mucip olmuştur.

212 sayfalık bir cilt eden eser-i mezkûra 20 kuruş fiyat konulmuştur.

GABRİYEL'İN GÜNAHI

Bu roman şimdiye kadar tercüme edilmiş bulunan romanların hiçbirisine kıyas olunamaz. Bunda öyle ahlâk-ı beşeriyeyi büyütmek, küçültmek, okuyanlara ibret

vermek filan maksatları pek de gözetilmeyerek Fransa'nın ve hatta bütün âlem-i medeniyetin payitahtı addolunan Paris şehrinin bugünkü ahlâkı ne ise o ahlâk üzerine Charles Merouvel tarafından kaleme alınmıştır ki zaten kendisi dahi Paris'in en hovarda, en müsrif, en laubali guruhundan imiş. Paris'te en büyük ehemmiyet yalnız menafî-i âşıkaneye verildiği ve o aşkın ise mahaza bir aşk-ı visalperestîden ibaret olduğu nazar-ı dikkate alınıp da bu makasid uğrunda her türlü hile, hud'a, denaet, hıyanet irtikap olunabileceği düşünüldüğü anda bugünkü Paris nasıl nazar-ı hayalde tecessüm ederse insan bu romanı okuduğu zaman dahi işte o Paris'in içine girmiş olur. Gayet eğlenceli ve Lokman Hekim'in "Hikmeti bî-edepplerden öğrendim" demiş olması bir kaide ittihaz edilmek şartıyla gayet de ibret-bahş bir eserdir. Cildi 321 sayfa ve fiyatı 30 kuruştur.

MERDUT KIZ

İşte size Emile Richebourg'un azam-ı âsârı ki Fransızcası iki büyük cilt olduğu gibi Osmanlıcası dahi iktizasına göre iki cilt üzerine bi't-taksim teclid edilecek surette basılmıştır. Çıldırısıya birkaç sevda, hasmının kanını içmek derecesinde bir gazab-ı müntakimane, dünyayı ve zevk-i dünyayı feda mertebesinde vefakârlık, feda-yı can derecesinde sadakat gibi her biri başka başka âli olan hissiyatı romancılıkta hakikaten fevkalade olduğuna cihanın kani olacağı bir maharet-i üstadane ile cem' edince bir *Merdut Kız* romanı vücuda gelir.

Bu romanın İstanbul'ca nail olduğu şöret ve rağbet-i fevkalade tiyatro kumpanyasını teşvik ederek on iki perde kadar mufassal olduğu halde tiyatro oyununa tahvil edilmiş ve birkaç kere oynandıktan saha-i temaşa üzerinde dahi mazhariyet-i tamme görülmüştür. Hatta mütercimim muti-i emri olduğu bir taraf-ı âliden vuku bulan tavsiye üzerine bunu Ahmet Mithat Efendi dahi başkaca tiyatro usulüne ifrağ eylemiştir.

İki cildi bir yerde olduğu halde 600 sayfa teşkil eden bu eser için 58 kuruş fiyat vaz' olunmuştur.

ORSİVAL CİNAYETİ

Ahmet Mithat Efendi'yi *Esrar-ı Cinayat* nam romanını telifte teşvik etmiş olan bu eser, sadece bir roman gibi mütalâadan ziyade umur-ı adliye erbabının kendi meslek-i mahsuslarınca teksir-i tecrübe ve tevsi-i malumat etmelerine ziyadesiyle yardım eyleyecek bir bedrekadır ki Gaboriau diye yeni bir müellifin iştiharına medar olmuştur. *Orsival Cinayeti*'ndeki eşhas-ı vakanın her biri âdeta eşhas-ı sahiha derecesinde şöret alarak ezcümle Mösyö Gaboriau bu hikâyesinde Mösyö Le Kock diye tasvir etmiş olduğu bir casusun halk meyânında o kadar şöret bulduğunu görmüştür ki nihayet Mösyö Le Kock serlevhasıyla iki cilt bir roman dahi bu nama isnaden yazmış ve o da pek ziyade mergub olmuştur. Pek az bir zamanda *Orsival Cinayeti* Fransızca otuz beş defa basılmıştır. Osmanlıcası 309 sayfa ederek 29 kuruş fiyat tayin olunmuştur.